

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

**MUZICA BISERICESCĂ DE TRADIȚIE BIZANTINĂ DIN
BUCOVINA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ȘI PRIMA
JUMĂTATE A SECOLULUI XX**

TEZĂ DE DOCTORAT

Rezumat

Îndrumător:

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu

Doctorand:

Sorin Neculai Marciuc

2016

CUPRINS

Introducere	4
I. Starea muzicii bisericești în Bucovina până în secolul al XIX-lea	8
I.1. Bucovina, repere istorico-geografice	8
I.2. Considerații generale asupra originii muzicii bizantine pe teritoriul Bucovinei.....	14
I.3. Școala de la Suceava	19
I.4. Școala muzicală de la Putna	20
I.4.1. Protopsalți, dascăli de psaltichie, compozitori, descendenți ai Școlii muzicale de la Putna	25
I.4.1.1. Ioasaf Monahul	25
I.4.1.2. Dometian Vlahul	26
I.4.1.3. Evstatie Protopsaltul.....	27
I.4.1.4. Theodosie Zotica	30
I.4.1.5. Diaconul Macarie de la Mănăstirea Dobrovăț.....	32
I.4.1.6. Antonie Ieromonahul.....	33
I.4.1.7. Alți descendenți ai Școlii muzicale putnene	34
I.4.2. Manuscrisele muzicale de la Putna, nestemate ale culturii universale.....	35
I.5. Școala de la Dragomirna	43
II. Manuscrise muzicale din Bucovina: secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX	47
II.1. Manuscrisele muzicale din România, sursă de inspirație pentru generațiile viitoare	47
II.2. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Putna	51
II.3. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Teodoreni.....	55
II.3.1. Manuscrisul româno-grecesc nr. 412 – Antologhion, colegat cu <i>Ακολουθια Της Λειτουργιας</i> – Slujba sau Cântările Sfintei Liturghii a lui Petru Lampadarie Peloponezul	56
II.3.2. Manuscrisul româno-grecesc nr. 419 – Antologhion.....	64
II.3.3. Manuscrisul româno-grecesc nr. 420 – Antologhion.....	74
II.3.4. Manuscrisul româno-grecesc nr. 421 – Antologhion.....	81
II.3.5. Manuscrisul româno-grecesc nr. 422 – Antologhion.....	85
II.3.6. Manuscrisul româno-grecesc nr. 424 – Antologhion.....	92
II.3.7. Manuscrisul românesc nr. 409 – Antologie, colegat cu <i>Psaltichia bisericească</i> a lui Silvestru Morariu Andrievici.....	102
II.4. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Sucevița	106
II.4.1. Manuscrisul românesc nr. 1933 – Antologhion.....	108
II.4.2. Manuscrisul românesc nr. 1937 – Antologhion.....	122
II.4.3. Manuscrisul românesc nr. 1942 – Antologhion.....	131
II.4.4. Manuscrisul românesc nr. 1947 – Antologhion.....	135
II.4.5. Alte manuscrise de la Mănăstirea Sucevița	139
II.5. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Moldovița.....	141
II.5.1. Manuscrisul românesc nr. 817 – Horologhion.....	142
II.5.2. Manuscrisul românesc nr. 818 – Antologhion.....	147

II.5.3. Manuscrisul româno-grecesc nr. 983 – Antologhion.....	152
II.6. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Slatina	156
II.6.1. Manuscrisul românesc B II 11 – Antologhion.....	158
II.6.2. Manuscrisul românesc C III 3 – Prohodul Domnului.....	162
II.6.3. Alte manuscrise de la Mănăstirea Slatina	165
II.7. Un manuscris psaltic aflat la Muzeul de Artă Ion Irimescu din Fălticeni: Manuscrisul româno-grecesc 905 – Antologhion.....	166
II.8. Manuscrisul românesc 2738 de la Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, colegat cu Psaltichia bisericească a lui Silvestru Morariu Andrievici.....	179
II.9. Manuscrise muzicale de la Mănăstirea Dragomirna	181
III. Învățăământul muzical bisericesc și reprezentanții de seamă ai muzicii de tradiție bizantină din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX.....	184
III.1. Învățăământul muzical bisericesc.....	184
III.1.1. Institutul Teologic de la Cernăuți	186
III.1.2. Facultatea de Teologie din Cernăuți	189
III.2. Reprezentanții de seamă ai muzicii de tradiție bizantină din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX	194
III.2.1. Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici	194
III.2.2. Isidor Vorobchievici	204
III.2.3. Mihai Ursuleac	210
III.2.4. Alți cântăreți, dascăli de psaltichie, compozitori, copişti, din Bucovina.....	214
III.2.5. Cântăreți, dascăli de psaltichie, compozitori, copişti, pe care îi regăsim în manuscrisele aflate în Bucovina	222
IV. Cântarea corală bisericească din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX	227
IV.1. Personalități de seamă compozitori dirijori.....	229
IV.1.1. Carol Miculi	229
IV.1.2. Isidor Vorobchievici.....	230
IV.1.3. Ciprian Porumbescu	231
IV.1.4. Victor Vasilescu	235
IV.1.5. Eusebie Mandicevski.....	236
IV.1.6. Gheorghe Mandicevski.....	238
IV.1.7. Constantin Şandru	239
IV.1. 8. Iancu Ursuleac.....	240
IV.1. 9. Alexandru Zavulovici.....	240
IV.1. 10. Dionisie Para	241
IV.1.11. Radu Paladi	242
IV.2. Societăți mai importante, prin care a fost promovată muzica bisericească corală din Bucovina.....	243
IV.2. 1. Societatea studențească „Arboroasa”	243
IV.2. 2. Societatea academică „Junimea”	244
IV.2. 3. Societatea muzicală „Armonia”	244
IV.2. 4. Societatea „Academia Ortodoxă”.....	245
Concluzii.....	247
Bibliografie.....	252
Anexe	277

Cuvinte cheie: Bucovina, muzică bizantină, manuscris muzical, neume,heruvic, doxologie, axion,mănăstire,psaltichie, protopsalt.

Muzica pătrunde până în adâncurile sufletului omenesc și îl face pe om să vibreze. Ea stârnește ființa noastră și, din adâncuri, se revarsă pe chip exprimând bucuria, întristarea, dorul, melancolia, lumina... . Putem asculta Bach, Schopin, Mozard sau Enescu, putem savura acordurile minunatelor creații populare românești sau ale altor popoare, toate reprezintă zvâcnirile sufletești ale unor oameni care își exprimă o anumită stare care, de cele mai multe ori, nu poate fi tradusă prin cuvinte. Când vorbim despre muzica bisericească însă, totul capătă o altă dimensiune. „Muzica bisericească nu este muzică!”¹ Muzica bisericească în general și muzica bizantină și de tradiție bizantină în special este rugăciune, este înălțare doxologică, este convorbirea creației cu Creatorul său.

Dacă înainte de căderea în păcat, omul cânta bucuria de care se împărtășea prin apropierea de Dumnezeu, la porțile Raiului din Eden, după ce a încetat îndelungatul plâns, cred că primul cântec a fost cântecul dorului, cântecul dorului de Dumnezeu, de pacea Sa negrăită, de iubirea Lui mângâietoare. Cântând de dorul Lui Dumnezeu omul a alcătuit slujbele ca să le cânte în fața primelor altare, încercând prin acestea să rememoreze acordurile armonioase pe care le auzea în Rai, cântate de îngeri. În acest sens muzica bisericească este rugăciune care îl pune pe omul căzut din nou în legătură cu Sfânta Treime – structura supremei iubiri².

Sfinții părinți, inspirați de Duhul Sfânt, au alcătuit primele imne creștine. Cântând muzică bisericească bizantină și de tradiție bizantină ne întoarcem așadar către începuturi, ne adăpăm din apa curată și limpede a izvorului și ne menținem pe calea cea dreaptă, Ortodoxia. Dacă în primele veacuri creștinii au combătut ereziile care încercau să pătrundă în biserică, prin formularea adevărului de credință și mărturisirea lui în cadrul cântării comune, de-a lungul existenței sale bimilenare, Biserica Ortodoxă a reușit să păstreze nealterat adevărul de credință și datorită cultivării unei cântări, care era în consonanță, atât din punct de vedere al melosului, cât și din punct de vedere textual, cu tradiția autentică bizantină. Astfel, prin muzică s-a realizat o propovăduire clară și adevărată, cântarea bisericească manifestându-și valențele sale misionare, mai ales în cadrul cultului, contribuind la realizarea comuniunii între

---

¹ Constantin Secară, *Muzica bizantină, doxologie și înălțare spirituală*, Editura Muzicală, București, 2006, p. 5.

²Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, volumul I, ediția a III-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 293.

credincioși, unii cu alții, între credincioși și Dumnezeu, învățându-i pe aceștia cum să se roage și cărui Dumnezeu să se închine.

Pe teritoriul Bucovinei, muzica bisericească de tradiție bizantină are rădăcini adânci fiind practică de-a lungul timpului în biserici și mănăstiri. A existat însă în istoria acestui teritoriu o anume perioadă, 1774 – 1918, în care, datorită stăpânirii exercitate de Imperiul Habsburgic, s-a încercat de-naționalizarea românilor care locuiau aici, înstrăinarea lor de limba maternă, de cei care până atunci le erau frați, de tradițiile strămoșești și mai ales de biserica neamului. În acest context și muzica bisericească de tradiție bizantină cântată odinioară de protopsalți de renume ai Școlii muzicale de la Putna sau de cântăreții de la stranele bisericilor parohiale, a avut de suferit încercându-se înlocuirea ei cu o muzică de proveniență occidentală. De aceea, în abordarea lucrării cu titlul *Muzica bisericească de tradiție bizantină din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX* vom încerca în primul rând să răspundem la câteva întrebări, care să ne lămurească starea de fapt a muzicii bisericești de pe teritoriul Bucovinei în perioada respectivă, urmărind modul în care aceasta a reușit, sau nu, să rămână în albia melosului bizantin și să ajute la păstrarea duhului autentic ortodox pe aceste meleaguri. Așadar:

- Ce s-a întâmplat din punct de vedere muzical pe teritoriul pe care azi îl numim Bucovina, până în secolul al XIX-lea?
- Având în vedere stăpânirea austriacă de aproape un secol și jumătate, în ce măsură tradiția muzicală bizantină, practică în Bucovina până în secolul al XIX-lea, s-a păstrat, s-a îmbogățit sau a sărăcit în această perioadă?
- Melosul bizantin caracteristic renumitelor manuscrise de la Putna și notația neumatică, le regăsim în cadrul cultului bisericilor ortodoxe din Bucovina secolului XIX și prima jumătate a secolului XX?
- Există manuscrise muzicale care să ateste faptul că în Bucovina s-a cântat muzică de tradiție bizantină de-a lungul acestei perioade?
- Care au fost protopsalții, dascălii de psaltichie sau cântăreții bisericești care au activat în Bucovina, la ce școli și în ce condiții au învățat ei, care sunt soluțiile pe care le-au găsit pentru ca muzica bisericească să poată fi învățată și cântată în bisericile ortodoxe?
- Cum a pătruns și datorită căror compozitori s-a dezvoltat muzica corală bisericească din Bucovina pe parcursul unui secol și jumătate?

Sunt câteva din întrebările la care am încercat să răspundem în cadrul tezei de doctorat.

Capitolul I: Starea muzicii bisericești în Bucovina până în secolul al XIX-lea

În general, așa cum este folosită de istorici, denumirea de *Bucovina* se referă la două provincii. Pe de o parte, este vorba de provincia Bucovina, aparținând Imperiului Habsburgic, mai apoi Austro-Ungar, între 1774 și 1918, și alipită României Mari între anii 1918 și 1940. Ea era situată în partea de nord-est a Carpaților și cuprindea cea mai mare parte a actualului județ Suceava anume localitățile Rădăuți, Suceava, Gura Humorului, Câmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei, Siret și Vicovu de Sus cu zonele lor limitrofe; precum și un teritoriu mai mic, aflat astăzi în Ucraina, constituit din localitățile Cernăuți, Cozmeni, Zastavna, Vășcăuți, Vijnița, Sadagura și Storojineț. Numit de-a lungul timpului Țara de Sus, Țara Moldovei, Plonina, Cordon, Cordun sau Arboroasa, acest ținut primește oficial numele de Bucovina în anul 1774, odată cu anexarea teritoriului de către Imperiul Habsburgic. Denumirea are la origine cuvântul slav folosit pentru *fag* anume *buk*, astfel termenul *Bucovina* se poate traduce prin *Țara fagilor*. Pe de altă parte, prin Bucovina înțelegem astăzi doar provincia cu același nume aparținând României și care se supraune practic peste partea rămasă între granițele României după 1940.

Până la începutul secolului al XIX-lea, avem consemnat în documente numeroase date referitor la muzica bisericească de tradiție bizantină din aceste ținuturi. Ea a fost cântată în biserici încă din primele secole creștine fiind învățată după auz de la dascăl la ucenic, așa cum Sava de la Buzău a învățat de la dascălul său, preotul Sansala, așa cum au învățat cu siguranță pe lângă dascălii lor mulți alți ucenici despre care nu s-au păstrat mărturii scrise.

Pe teritoriul Bucovinei, muzica bisericească s-a învățat în școală încă de la începutul secolului al XV-lea la Școala de la Suceava. Numită și *Școala lui Alexandru cel Bun*, aceasta a funcționat vreme de aproape două secole, unul dintre profesorii care a predat aici muzică bisericească fiind eruditul monah Grigore Țamblac (1365-1450) născut la Târnovo, în Bulgaria.

Începând cu secolul al XVI-lea avem consemnată în documente existența renumitei Școli muzicale de la Putna. Dintre protopsalții și dascălii care au activat aici am amintit pe Ioasaf Monahul, Dometian Vlahul, Evstatie Protopsaltul, Theodosie Zotica, Diaconul Macarie de la Dobrovăț, Antonie Ieromonahul, Ioan Diaconul, Paisie Monahul, Ghervasie Ieromonahul. O parte din aceștia au contribuit la alcătuirea celor douăsprezece manuscrise de la Putna descoperite până acum în diferite biblioteci din țară și de peste hotare: *Manuscrisul 56/544/576-Putna I*, legat împreună *Manuscrisul Putna II* și publicat împreună cu el, care se

află la Mănăstirea Putna; Manuscrisul *Dragomirna 1886*, aflat în biblioteca mănăstirii Dragomirna, *Manuscrisul BAR 283* și *Manuscrisul BAR 284*, aflate în București la Biblioteca Academiei Române; *Manuscrisul I-26* care se păstrează în Biblioteca Central Universitară Mihai Eminescu din Iași; *Manuscrisul 350* din Muzeul de Istorie din Moscova; *Manuscrisul 13.3.16* de la Biblioteca Academiei de științe din Leningrad fond Iațimirski; *Manuscrisul 1102*, care se păstrează la Biblioteca Muzeului istoric de stat din Moscova, Colecția Sinodală; *Manuscrisul 258* aflat în Biblioteca Mănăstirii Leimonos din insula Lesbos-Grecia; *Manuscrisul 816* din fondul Bibliotecii Muzeului de Arheologie și Istorie bisericească din Sofia-Bulgaria; *Manuscrisul slavon 12* din fondul Bibliotecii Universității *Karl Marx* din Leipzig-Germania; *Manuscrisul 1060* care se păstrează în Biblioteca Universității catolice – Institutul de Studii lingvistice Lvov, Ucraina. Descoperirea acestor manuscrise dar și numele protopsalților consemnați fiind o mărturie concretă pentru ceea ce a însemnat Școala muzicală de la Putna pentru dezvoltarea muzicii bisericești de tradiție bizantină din Bucovina și nu numai.

Deși mărturiile sunt puține, am consemnat existența unei școli la care s-a învățat și muzică bisericească, anume Școala de la Mănăstirea Dragomirna. Aceasta a strălucit mai ales în vremea lui Anastasie Crimca iar apoi în vremea mitropolitului Gavriil Calimachi, care încredințează conducerea mănăstirii pentru o perioadă de 10 ani marelui reformator al vieții monahale din Moldova, anume lui Paisie Velicivski.

Timpul, în general, este cel care, asemenea unei site, osebește ce este valoros de ceea ce este meschin. Cele dintâi sunt așezate la loc luminos în paginile istoriei iar celelalte cad, se risipesc și peste ele se așterne inevitabil uitarea. Activitatea muzicală care s-a desfășurat pe teritoriul Bucovinei până în secolul al XIX – lea nu a căzut pradă uitării. Școli de renume precum cele de la Suceava, Putna și Dragomirna, dascăli și protopsalți vestiți cu nume ca Grigore Țamblac, Ioasaf Monahul, cel care a fost adus de la Mănăstirea Neamț de către Voievodul Ștefan cel Mare pentru a organiza viețuirea cultural-duhovnicească din Mănăstirea Putna, Dometian Vlahul, Evstatie Protopsaltul, Therodosie Zotica, Diaconul Macarie de la Dobrovăț, Antonie Ieromonahul și ceilalți ostenitori consemnați sau care au vrut să rămână anonimi, manuscrisele muzicale, răspândite în diferite biblioteci ale Europei și descoperite în ultimele decenii de către cercetători pasionați din țară și de peste hotarele ei, toate acestea sunt consemnate la loc de cinste de către istorici, muzicologi și bizantinologi. Așadar nestematele muzicale făurite pe teritoriul Bucovinei au trecut proba timpului și au ajuns în actualitate, fapt care certifică valoarea și importanța lor pentru cultura și credința neamului românesc.

Capitolul II: Manuscrise muzicale din Bucovina: secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX

Manuscrisele muzicale din România, reprezintă o dovadă de netăgăduit a existenței muzicii bizantine pe teritoriul țării noastre, încă din cele mai vechi timpuri dar, în același timp, ele sunt un izvor nesecat din care muzicologia contemporană se adapă permanent și care de-a lungul timpului ne-a descoperit treptat bogăția sa.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea a început o îmbuchetare a acestor manuscrise, prin alcătuirea unor cataloage sistematice. În acest sens apare în anul 1974 teza de doctorat a Părintelui Nicu Moldoveanu intitulată „Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română, manuscrise muzicale vechi bizantine, grecești, românești și româno-grecești”. În anul 1999, Alexie Buzera publică lucrarea „Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din secolul al XIX-lea”, apărută la Fundația Scrisul Românesc din Craiova, în care face o prezentare sistematică a manuscriselor și tipăriturilor muzicale din secolul al XIX-lea. O altă lucrare este cea a Prof. Dr. Marcel Spinei, intitulată „Manuscrise muzicale psaltice bizantine și de tradiție bizantină din România”, în care autorul face o catalogare aproape exhaustivă a manuscriselor descoperite în România până în anul 2005. „Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Moldova – secolele XI – XX”, în două volume, la care au contribuit o serie de specialiști în domeniu precum Pr. conf. univ. dr. Florin Bucescu, Conf. univ. dr. Constantin Catrina, Prof. univ. dr. Vasile Vasile, Pr. lect. univ. dr. Alexandrel Barnea, Lect. univ. drd. Irina Zamfira Dănilă, este o altă lucrare de referință care apare la Iași, în anul 2010. Cea mai nouă apariție în ceea ce privește catalogarea manuscriselor este „Dicționarul de muzică bisericească românească”, apărut la Editura Basilica în anul 2003, în care coordonatorii volumului, anume: Pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu, Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Pr. prof. dr. Vasile Stanciu, Arhid. prof. dr. Sebastian Barbu-Bucur, alături de termenii muzicali și biografia muzicienilor din țara noastră, prezintă pe scurt și manuscrisele descoperite până acum în România.

Pentru manuscrisele din Bucovina, alături de lucrările amintite, descoperiri importante au făcut Pr. Dr. Florin Bucescu, Părintele Alexandrel Barnea, Costel-Mirel Nechita, Mihaela Moroșan, care prin strădania lor au adăugat câteva piese de valoare în panteonul muzical românesc. Cu toate acestea, nu putem spune că tezaurul manuscriselor muzicale din România a fost descoperit în totalitate. Călcând pe urmele înaintașilor, încercând să clădească în continuare pe temelia pusă de aceștia, teologi și muzicieni, continuă munca de cercetare, pentru a scoate la iveală noi manuscrise.

În acest capitol al lucrării am făcut o prezentare a manuscriselor psaltice din secolul XIX și prima jumătate a secolului XX, aflate în Bucovina, o parte din acestea fiind descoperite deja de specialiștii în domeniu iar o altă parte fiind noi în literatura de specialitate. Așadar am descris în detaliu 18 manuscrise descoperite în diferite fonduri arhivistice din Bucovina încercând astfel să contribuim la întregirea tezaurului muzical românesc și aducerea lui în actualitate și de asemenea să demonstrăm că în Bucovina s-a cântat muzică bizantină chiar în perioada în care aceasta s-a aflat sub stăpânire habsburgică.

La Mănăstirea Teodorenii am descoperit un număr de șapte manuscrise care însumează mai bine de 1.200 de file: Manuscrisul româno-grecesc nr. 412 – Antologhion, colegat cu *Ακολουθια Της Λειτουργιας* – Slujba sau Cântările Sfintei Liturghii a lui Petru Lampadarie Peloponezul, Manuscrisul româno-grecesc nr. 419 – Antologhion, Manuscrisul româno-grecesc nr. 420 – Antologhion, Manuscrisul româno-grecesc nr. 421 – Antologhion, Manuscrisul româno-grecesc nr. 422 – Antologhion, Manuscrisul româno-grecesc nr. 424 – Antologhion, Manuscrisul românesc nr. 409 – Antologie, colegată cu *Psaltichia bisericească* a lui Silvestru Morariu Andrievici. Acestea sunt copiate între anii 1833 și prima jumătate a secolului XX, de către codicografi precum: Dumitru Popovici, Gheorghe Grigoriu, Ioan Bicăjanu, Dumitru Psalt, Grigori Popovici, Constantin Ionescu și alții care rămân anonimi. Cântările din aceste manuscrise sunt compuse de compozitori consacrați: Petru Lampadarie Peloponezul, Grigorie Protopsaltul, Konstantin Protopsaltul, Daniil Protopsaltul, Teodor Ecdicul, Ioan Klada, Hurmuz Hartofilaxul, Mihalachi Vlahu, Neculau, Chiril Arhiereul, Macarie Ieromonahul, Petru Protopsaltul, Daniil Protopsaltul, Visarion Ieromonahul, Iacov Protopsaltul, Talasie Iereos, Petru Berechet, Visarion Ierodiaconul, Kir Ioan Protopsaltul, Kir Sinesie, Petru Vizantie, Visarion Târnăveanul, Ioan Protopsaltul, Iosif Protopsaltul, Kir Kalinicu, Iosif Monahul, Constantin Protopsaltul, Meletie Sinaitul Critul, Kir Anastasie, Kir Petru, Gheorghe Critos, Ioan Glikis, Ioan Klada, Gheorghe Lesviu Didascălu, Grigoriu, Neculai Psalt, Nechifor Cantuniari, Kir Iordachi, Nechifor Arhidiaconul sau de compozitori care au dorit să rămână anonimi. Compozițiile sunt alcătuite după sistema nouă adică hrisantică, în limbile greacă și română. Dintre acestea cântările în limba greacă reprezintă un procent de 60% din total, restul de 40% fiind cântări în limba română. Manuscrisele provin de la parohiile: Grădini, *Sfântul Nicolae-Lămășeni*, *Sfinții Voievozi-Pâraie*, *Sfântul Nicolae-Liteni*, *Adormirea Maicii Domnului-Plopeni*, *Sfinții Voievozi-Văratice*, majoritatea aflate în Bucovina.

Mănăstirea Sucevița, deși prădată oarecum de-a lungul timpului, adăpostește încă un număr important de manuscrise care dau mărturie despre viața și simțămintele înaintașilor

noștri. În ceea ce privește manuscrisele muzicale, am descoperit aici patru manuscrise: Manuscrisul românesc nr. 1933 – Antologhion, Manuscrisul românesc nr. 1937 – Antologhion, Manuscrisul românesc nr. 1942 – Antologhion, Manuscrisul românesc nr. 1947 – Antologhion manuscrise care vin să întărească ideea existenței muzicii bizantine în strana bisericilor și mănăstirilor bucovinene la început de secol XX. Acestea însumează peste 600 de file cu muzică bizantină după sistemul hrisantic fiind copiate între anii 1920-1947. Cei care au copiat manuscrisele sunt: Monahul Filaret Buliga, Ieromonah Anania Mursă Basarabean, Irinarh Vântu, Petrescu Emilian, Protos. Teofan Anghel, Fr. Munteanu Neculai, Sora Sofica Sofron, Felicia Bulceag, Silvestra Sofițchi, Maica Antonina și Arhidiacon Ghenadie Honciuc. Compozitorii care au alcătuit cântările pe care le regăsim în manuscrisele de la Sucevița sunt români, cei mai mulți dintre ei cu o activitate muzicală memorabilă: Dimitrie Suceveanu, Emanuel Zmeu, Ioan Zmeu, Grigoriu Psaltul, Ghelasie Basarabeanul, Manolache Hristea, Ștefan Popescu, Iosif Naniescu, Nectarie Protopsaltul Sfântului Munte, Varlaam Protosinghelul de la Mănăstirea Ciolanu, Nae Georgescu, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Ioan Popescu Pasărea, Părintele Nectarie, G. Claru, Memnon Salvan, Nifon Ploieșteanu, Hristofor Furcă, Nectarie Schimonahul, Nicolae Protopsaltul, Arhid. Ghenadie Honciuc, Episcop Gheresim Safirin, Filotei Moroșanu. Textul cântărilor este în limba română, dintre acestea, un procent de 60 % sunt scrise cu caractere latine iar restul de 40 % cu caractere chirilice.

La Mănăstirea Moldovița am descoperit trei manuscrise muzicale care însumează mai bine de 400 de file cu muzică bisericească de tradiție bizantină: Manuscrisul românesc nr. 817 – Horologhion, Manuscrisul românesc nr. 818 – Antologhion, Manuscrisul româno-grecesc nr. 983 – Antologhion. Acestea sunt copiate în secolul al XIX-lea mai precis între anii 1838 și 1849 de către codicografi precum: Teofan Cântărețul, Sinfora Monahia, Ghelasie Monahul și alții care rămân anonimi. Cântările din aceste manuscrise sunt compuse de compozitori consacrați: Macarie Ieromonahul, Gherman Neon Patron Arhiereul, Anton Pann, Petru Lampadarie, Gheorghe Criteanu, Hurmuz Hartofilaxul, Mihalache Protopsaltul, Grigorie Protopsaltul Țarișadeanu sau de compozitori care au dorit să rămână anonimi. Compozițiile sunt alcătuite după sistemul nouă adică hrisantică, în limbile greacă și română cu caractere chirilice. Dintre acestea cântările în limba română reprezintă un procent de 99% din total, cântări în limba greacă fiind doar două, consemnate în manuscrisul Moldovița 983 la paginile 246 și 263.

De la Mănăstirea Slatina am descris două manuscrise: Manuscrisul românesc B II 11 – Antologhion, Manuscrisul românesc C III 3 - Prohodul Domnului. De asemenea am descoperit

un manuscris aflat la Muzeul de Artă *Ion Irimescu* din Fălticeni – Manuscrisul româno-grecesc nr. 905 – Antologhion și un manuscris de la Complexul Muzeal Bucovina din Suceava – Manuscrisul românesc 2738, colegat cu *Psaltichia bisericească* a lui Silvestru Morariu Andrievici.

La acestea se adaugă alte 11 manuscrise descrise pe scurt: Manuscrisul românesc 2409, Manuscrisul românesc 1456, Manuscrisul slavon 55/576 IV, de la Mănăstirea Putna; Manuscrisul slavon 414, de la Mănăstirea Sucevița; Manuscrisul slavon 23 I, Manuscrisul slavon 23 II, Manuscrisul psaltic caligrafiat în anul 1938, Manuscrisul psaltic copiat de Valentina Baltag, Manuscrisul psaltic B II-3 M, de la Mănăstirea Slatina; Manuscrisul slavon nr. 1918 și Manuscrisul slavon nr. 313, de la Mănăstirea Dragomirna.

Toate aceste date demonstrează că în Bucovina, chiar în timpul stăpânirii austriece, a existat preocupare pentru muzica de tradiție bizantină, muzică care s-a cântat în biserici de către cântăreții care au copiat sau au întrebuițat aceste manuscrise în cadrul cultului liturgic.

Capitolul III: Învățământul muzical bisericesc și reprezentanții de seamă ai muzicii de tradiție bizantină din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX

Pentru buna desfășurare a serviciului liturgic atât în biserici cât și în mănăstiri, cunoștințele elementare în domeniul lingvistic și muzical au constituit încă din cele mai vechi timpuri o necesitate. De aceea înainte de apariția învățământului organizat, dobândirea cunoștințelor în aceste domenii și nu numai s-a realizat, în primul rând la școlile de la parohii și mănăstiri, unde preoții, ajutați de cele mai multe ori de învățătorul satului îi îndrumau pe cei mai tineri în descoperirea tainelor scrisului al cititului și al cântării. În Bucovina, formarea slujitorilor bisericii s-a făcut la Suceava, la Școala lui Alexandru cel Bun, la Putna, în vestita școală din vremea lui Ștefan cel Mare, la Dragomirna, ctitoria lui Anastasie Crimca dar credem noi, că și la alte mănăstiri și parohii despre care nu avem mărturii istorice.

Învățământul muzical bisericesc din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX, s-a desfășurat în cadrul a patru instituții: Școala clericală de la Suceava, înființată în anul 1786, în chiliile vechii mitropolii după modelul Școlii teologice de la Carlowitz, condusă în prima sa perioadă de arhidiaconul sârb Daniil Vlahovici; Institutul teologic de la Cernăuți, inaugurat și deschis oficial la 4 octombrie 1827, la inițiativa episcopului Isaia Baloșescu, care va funcționa după modelul vechii Academii duhovnicești de la Mănăstirea Putna; Seminarul clerical din cadrul Institutului Teologic de la Cernăuți, care

avea în componența sa și o Școală de cântăreți bisericești, deschis la 12 ianuarie 1828 și Facultatea de Teologie din Cernăuți din cadrul Universității *Alma-Mater Francisco-Josephina*, inaugurată la 4 octombrie 1875. La aceste școli materiile s-au predat în diferite limbi: latină, greacă, germană, română iar până când au fost editate noile manuale, cu caracter ortodox, disciplinele teologice au fost predate după manuale catolice. Elevii și studenții teologi, nu învățau muzica bisericească după sistemul neumatic ci după notație liniară. Muzica bisericească era predată de doi profesori, unul pentru melodiile românești iar celălalt pentru cântarea bisericească după melodiile rusești.

Pentru ca muzica bisericească cântată în bisericile din Bucovina să își păstreze caracterul său autentic ortodox, o seamă de oameni care iubeau muzica bisericească au făcut eforturi deosebite. În acest sens Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici începe o activitate de culegere a melosului psaltic românesc transmis pe cale orală în Bucovina și transpunerea cântărilor în notație liniară, activitate care se concretizează prin alcătuirea lucrării *Psaltichia bisericească așezată în noate musicale*, publicată la Viena, în anul 1879. Aceasta este o lucrare amplă, care cuprinde majoritatea cântărilor esențiale, necesare bunei desfășurări a cultului liturgic și vine proniator, în sprijinul cântării de strană din Bucovina. Lui i se alătură părintele Isidor Vorobchievici care alcătuiește o *Psaltichie bisericească sau cântec de slavă*, pe care o publică la Lvov în anul 1896. Un lucru inedit în această lucrare este prezentarea melodiilor celor opt glasuri în trei variante: rusească, grecească și bulgărească, ceea ce ne determină să afirmăm că *Psaltichia* lui Isidor se adresa tuturor locuitorilor din Bucovina, indiferent de etnie dar în același timp dorea să aducă o anumită limpezire a cântării *amestecate* care era practică în bisericile de aici. Arhidiaconul Mihai Ursuleac este un alt om special care aduce un aport deosebit la dezvoltarea muzicii bisericești din Bucovina, prin cele două lucrări ale sale *Psaltichia română* și *Psaltichia slavonă*. *Psaltichia română* a lui Mihai Ursuleac este de fapt o revizuire a *Psaltichiei* din 1879 a lui Silvestru Morariu Andrievici, la care se adaugă și alte piese originale ale autorului iar *Psaltichia slavonă* este o variantă redusă a *Psaltichiei române*, în care melodia prezintă mici adaptări pentru textul slavon.

La menținerea și dezvoltarea muzicii bisericești de tradiție bizantină din Bucovina au contribuit și alți cântăreți, dascăli sau copişti de manuscrise muzicale. Monahia Antonina, Isaia Baloşescu, Teofan Bărbier, Ioan Bicăjanu, Dimitrie Gherasim, Grigori Psalt, Grigori Iliuț, Constantin Ionescu, Macarie Ierodiaconul, Constantin Milici, Constantin Ioan Negru, Ilarion Pavel, Victor Berariu, Eugen Jancovschi, Ioan Popescu, Dumitru Popovici, Ioniță Pralea, Samuil Ierodiaconul, Sinfora Monahia, Sora Sofica Sofron, sunt o parte din numele celor care prin efortul lor susținut, fizic, material sau intelectual, au reușit, în vremuri de

cumpănă, să păstreze sub o anumită formă iar pe alocuri să îmbogățească, tezaurul muzical de tradiție bizantină moștenit de la înaintași. Datorită lor, vreme de un secol și jumătate, credința ortodoxă din Bucovina a reușit să-și păstreze limpezimea, fapt pentru care posteritatea are datoria morală de a le mulțumi.

Capitolul IV: Cântarea corală bisericească din Bucovina în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX

În România, muzica bisericească corală, pătrunde relativ târziu și anume, pe la mijlocul secolului al XIX-lea. În acest secol, după cum spunea părintele Nicu Moldoveanu, s-a acumulat în biserică, pe linie muzicală, tot ce se putea acumula, pentru ca în secolul XX să vină o epocă de sinteză a tot ce-i mai frumos, mai echilibrat, mai clar, mai accesibil.

În Bucovina, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături de muzica bisericească omofonă, s-a cântat și muzică bisericească corală. Pătrunderea acesteia a fost facilitată datorită stăpânirii austriece și a relațiilor stabilite pe parcursul unui secol și jumătate, între românii bucovineni și mediul administrativ și cultural de la Viena, la conservatorul de aici „Akademie für Musik und darstellende Kunst” poate cel mai renumit conservator din acea perioadă, studiind aproape toți muzicienii din Bucovina, Eusebie Mandicevschi, fiul preotului bucovinean Vasile Mandicevschi, reușind chiar să devină un profesor de renume în cadrul acestei instituții de învățământ.

În acest context, muzica corală bisericească din Bucovina acelor vremuri a cunoscut o ascensiune fără precedent. Carol Miculi, Isidor Vorobchievici, Ciprian Porumbescu, Victor Vasilescu, Eusebie Mandicevschi, Gheorghe Mandicevschi, Constantin Șandru, Iancu Ursuleac, Alexandru Zavulovici, Dionisie Para, Radu Paladi sunt cele mai cunoscute nume dintre cele care au contribuit prin activitatea lor componistică, didactică, pedagogică, dirijorală, la această ascensiune. Aceștia și-au manifestat talentul muzical în cadrul unor societăți culturale și studențești precum Arboroasa, Junimea, Armonia sau Academia Ortodoxă, reușind prin activitatea componistică, dirijorală, didactică și pedagogică, să ridice muzica corală bisericească din Bucovina pe cele mai înalte culmi. Compozițiile lor corale bisericești, demonstrează profesionalismul și dăruirea cu care au lucrat la îmbogățirea patrimoniului muzical bucovinean. Totuși, majoritatea creațiilor corale bisericești ale compozitorilor bucovineni din această perioadă sunt marcate de o puternică influență occidentală, străină de stilul tradițional manifestat prin cântarea de strană îndătinată în bisericile ortodoxe, lucru explicabil de altfel, având în vedere mediul cultural. Ca urmare a

acestui fapt, doar un număr redus de Liturghii sau cântări religioase corale, compuse de vrednicii muzicieni bucovineni au reușit să se impună de-a lungul timpului în cadrul cultului liturgic al Bisericii Ortodoxe Române, majoritatea cântându-se totuși, datorită frumuseții și melodicității lor, în concerte religioase, susținute de corurile românești, atât în țară, cât și în străinătate.

Așadar, în Bucovina secolului XIX și prima jumătate a secolului XX, muzica bisericească a avut un parcurs sinuos, dar, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu și prin contribuția unor oameni iubitori de muzică, de biserică și de neam, a reușit să se păstreze în albia cântării ortodoxe de tradiție bizantină moștenită de veacuri de la înaintași. Melosul bizantin a putut fi auzit atât în forma sa originală, cântat, probabil mai retras, în mediile monastice, de pe manuscrise cu neume, cât și în formă adaptată, cu notație liniară, după *Psaltichiile* lui Silvestru Morariu Andrievici, Isidor Vorobchievici sau Mihai Ursuleac, rămânând în duh de rugăciune cu frații români de dincolo de granițele Bucovinei istorice.

Bibliografie

Ediții ale Sfintei Scripturi

BIBLIA adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino Domnul Țării Românești, retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod. Vezi varianta retipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.

BIBLIA sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

BIBLIA sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.

I. Izvoare

A. Inedite

Biblioteca Mănăstirii Putna

1. Manuscrisul 56/544/576-Putna I – Antologhion, începutul secolului al XVI-lea.
2. Manuscrisul 56/544/576-Putna II – Antologhion, prima jumătate a secolului al XV-lea.
3. Manuscrisul românesc Putna nr. 2409 – Antologhion, începutul secolului al XIX-lea.
4. Manuscrisul românesc Putna nr. 1476 – Antologhion, anul 1957.
5. Manuscrisul slavon Putna nr. 55/576 IV – Irmologhion, secolul XVIII.

Biblioteca Mănăstirii Teodorenii

6. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 412 – Antologhion, anul 1866.
7. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 419 – Antologhion, anul 1836.
8. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 420 – Antologhion, anul 1852
9. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 421 – Antologhion, începutul secolului al XIX-lea.
10. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 422 – Antologhion, anul 1839.
11. Manuscrisul româno-grecesc Teodorenii nr. 424 – Antologhion, anul 1833.
12. Manuscrisul românesc Teodorenii, nr. 409 – Antologie, anul 1879.

Biblioteca Mănăstirii Sucevița

13. Manuscrisul românesc Sucevița nr. 1933 – Antologhion, copiat între anii 1920-1933.
14. Manuscrisul românesc Sucevița nr. 1937 – Antologhion, anul 1937.
15. Manuscrisul românesc Sucevița nr. 1942 – Antologhion, anul 1942.
16. Manuscrisul românesc Sucevița nr. 1947 – Antologhion, anul 1947.
17. Manuscrisul slavon Sucevița 414 – Irmologhion, anul 1863.

Biblioteca Mănăstirii Moldovița

18. Manuscrisul românesc Moldovița nr. 817 – Horologhion, anul 1838.
19. Manuscrisul românesc Moldovița nr. 818 – Antologhion, anul 1849.
20. Manuscrisul româno-grecesc Moldovița nr. 983 – Antologhion, anul 1838.

Biblioteca Mănăstirii Slatina

21. Manuscrisul românesc Slatina B II 11 – Antologhion, prima jumătate a secolului XIX.
22. Manuscrisul românesc Slatina C III 3 - Prohodul Domnului, anul 1915.
23. Manuscrisul slavon Slatina 23 I – Irmologhion, secolele XVI-XIX.
24. Manuscrisul slavon Slatina 23 II – Irmologhion, secolele XVI-XIX.

Muzeul de Artă Ion Irimescu din Fălticeni

25. Manuscrisul româno-grecesc 905 – Antologhion, anul 1835.

Complexul Muzeal Bucovina din Suceava

26. Manuscrisul românesc 2738, prima jumătate a secolului XX.
27. Vicoveanu, Ioan, *Victor Vasilescu, compozitor român*, Suceava, 1956. Manuscris care se păstrează în fondul de carte Ioan Vicoveanu.
28. Vicoveanu, Ioan, *Compozitorul Constantin Șandru*. Manuscris care se păstrează în fondul de carte Ioan Vicoveanu.
29. Vicoveanu, Ioan, *Iancu Ursuleac*. Manuscris care se păstrează în fondul de carte Ioan Vicoveanu.

Biblioteca Mănăstirii Dragomirna

30. Manuscrisul Dragomirna 1886 – Antologhion, jumătatea secolului al XVI-lea.
31. Manuscrisul slavon nr. 1918 – Irmologhion.
32. Manuscrisul slavon nr. 313, anul 1906.

Arhivele Naționale ale Austriei

33. ****Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Unterricht und Kultus, Neuer Kultus, Griechisch-orientalischer Kultus*, Karton 29, Nr. 2359.
34. ****Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Unterricht und Kultus, Neuer Kultus, Griechisch-orientalischer Kultus*, Karton 29, Nr. 2396.

B. Edite

35. ANDRIEVICI, Silvestru Morariu, *Psaltichia bisericească așezată în note muzicale*, Viena, 1879.
36. BARBU-BUCUR, Sebastian, Arhid. Prof. Dr., *Mihalache Moldovlahul compozitor de Muzică Bizantină și precursor al reformei chrisantice – sec. XVIII, Volumul I Anastasimatar*, Editura Muzicală, București, 2008.
37. BARBU-BUCUR, Sebastian, Arhid. Prof. Dr., *Volumul II Anastasimatar*, Editura Muzicală, București, 2011;
38. BARBU-BUCUR, Sebastian, Arhid. Prof. Dr., *Volumul III Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie*, Editura Muzicală, București, 2013.
39. CIOBANU, Gheorghe, IONESCU, Marin, *Antologhionul lui Evstatie Protopsaltul Putnei*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul V, documenta, Editura Muzicală, București, 1983.
40. CIOBANU, Gheorghe, IONESCU, Marin, MOISESCU, Titus, *Manuscrisul I-26/Iași, Antologhion din Biblioteca centrală universitară „Mihai Eminescu” Iași*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul IV, documenta, Editura Muzicală, București, 1981.
41. CIOBANU, Gheorghe, IONESCU, Marin, MOISESCU, Titus, *Manuscrisul nr.56/544/576 I de la mănăstirea Putna, Antologhion*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul III, documenta, Editura Muzicală, București, 1980.
42. CIOBANU, Gheorghe, IONESCU, Marin, MOISESCU, Titus, *Școala muzicală de la Putna. Manuscrisul nr. 56/544/576 I. P. II. Stihirar.*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul III B. Transcripta, Editura Muzicală, București, 1984.
43. CIOBANU, Gheorghe, *Muzica instrumentală, vocală și psaltică în secolele XVI-XIX*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul II, Editura Muzicală, București, 1978.
44. LUNGU, N.I., COSTEA, Gr., Pr. Prof., și BRANIȘTE, Ene, Pr. Prof., *Utrenierul*, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 1996.
45. MOISESCU, Titus, *Manuscrisul de la Dobrovăț, Ms.258/Leimonos*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul IX, monumenta, Editura Muzicală, București, 1994.
46. MOISESCU, Titus, *Manuscrisul de la Leipzig nr.12, Antologhion*, în „Izvoare ale muzicii românești”, volumul VI, monumenta, Editura Muzicală, București, 1985, p. 73.
47. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Antologie corală, religioasă și laică, pentru formații mixte*, EIBMBOR, București, 2006.

48. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești*, EIBMBOR, București, 1999.
49. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., FRANGULEA, Victor, Pr. Lect. Dr., GIOLU, Nicolae, Diac. Asist. Drd., *Cântările Pentecostarului*, EIBMBOR, București, 2004.
50. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Repertoriu coral*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1998.
51. STANCIU, Vasile, Pr. Prof. Dr., *Anastasimatarul sau Cântările Vecerniei de Sâmbătă seara și ale Utreniei de Duminică dimineața, compuse și fixate pe notație liniară după melodiile celor opt glasuri bisericești, notate de preotul Dimitrie Cunțanu*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010.
52. *TRIODUL*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000.
53. URSULEAC, Mihai, Arhid., *Psaltichia română*, ediția a doua, revizuită și adăugită, Cernăuți, 1914.
54. URSULEAC, Mihai, Arhid., *Psaltichia română*, lucrare litografiată, ediția I, Cernăuți, 1903-1904.
55. URSULEAC, Mihai, Arhid., *Psaltichia slavonă pusă pe note de Mihai Ursuleac arhidiacon și profesor de cântare bisericească la seminarul clerical arhiepiscopesc din Cernăuț*, Cernăuți, 1906.
56. URSULEAC, Mihai, Arhid., *Psaltichia slavonă*, Cernăuți, 1906.

57. VOROBCHIEVICI, Isidor, *Psaltichia bisericească*, Lvov, 1896.
58. *** *Anuarul Universității Regele Carol al II –lea din Cernăuți*, anul de studii 1934-1935, Editura Universității, Cernăuți, 1935.
59. *** *Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Moldova – secolele XI-XX*, volumul I, Editura Artes, Iași, 2010.
60. *** *Statistische Jahrbuch*, Wien 1878, V.
61. *** *Oesterreichische Statistik*, Ediție nouă, volumul 11, 1915, caiet III, p. 2-5.

II. Lucrări generale și speciale

62. ANDRIEVICI, Silvestru Morariu, *Istoricul Bisericii Ortodoxe din Bucovina (1775-1893)*, Cernăuți, 1893.
63. ANTOHI, Iosif, *Din istoria pedagogiei românești, culegere de studii*, volumul III, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967.
64. BARNEA, Alexandrel, Pr., *Muzica bisericească în Moldova secolului al XIX-lea*, Editura Sf. Mina, Iași, 2009.
65. BARNEA, Alexandrel, Pr., *Muzica bisericească în Moldova secolului al XX-lea*, Editura Sf. Mina, Iași, 2009.
66. BĂLAN, Teodor, *Procesul Arboreasa (1875-1876)*, Cernăuți, 1937.
67. BĂRSĂNESCU, Ștefan, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. X-XVI)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971.
68. BRANIȘTE, Valeriu, *Ciprian Porumbescu. Schiță monografică*, Lugoj, 1908.
69. BRÂNCUȘI, Petre, *Muzica românească și marile ei primeniri*, volumul II, Editura Muzicală, București, 1980.
70. BREAZUL, George, *Pagini din istoria muzicii românești*, volumul I, Editura Muzicală, București, 1966.
71. BREAZUL, George, *Pagini din istoria muzicii românești*, volumul II, Editura Muzicală, București, 1970.
72. BRIE, Mihai Gavril, Pr., *Cultura muzicală bisericească de tradiție bizantină din Crișana*, Editura Universității, Oradea, 2006.
73. BUCESCU, Florin, Pr. Dr., *Cântarea psaltică în Manuscrisele Moldovenești din secolul al XIX-lea. Ghidul manuscriselor psaltice – Moldova, secolul XIX*, 2 volume, Editura Artes, Iași, 2008.
74. BUCUR, Sebastian Barbu, *Catalogul manuscriselor românești de la Muntele Athos*, Editura Muzicală, București, 2000.
75. BUCUR, Sebastian Barbu, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989.
76. BUESCU, Cornel, *Scrieri și adnotări despre muzica românească veche*, Editura Muzicală, București, 1985.
77. BUESCU, Corneliu, *Restituiri muzicale. Carol Miculi și Tudor Flondor*, Editura Muzicală, București, 1977.

78. BUZILĂ, Serafim, *Enciclopedia interpreților din Moldova*, Editura Museum, 1999.
79. BUZILĂ, Serafim, *Enciclopedia interpreților din Moldova*, ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Arc și Editura Museum, Chișinău, 1999.
80. CÂNDEA, Virgil, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*, volumul I, Editura Enciclopedică, București, 1991.
81. CERNAT, Ion, LAZAROVICI, Elena, *Mitocul Dragomirnei, satul de lângă „cordun”*, Editura Axa, Botoșani, 2006.
82. CIACHIR, Nicolae, Prof. Univ. Dr., *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.
83. CIOBANU, Gheorghe, *Studii de Etnomuzicologie și Bizantinologie*, volumul I, Editura Muzicală, București, 1974.
84. CIOBANU, Gheorghe, *Studii de Etnomuzicologie și Bizantinologie*, volumul II, Editura Muzicală, București, 1979.
85. CIOBANU, Veniamin, *La granița a trei imperii*, Editura Junimea, Iași, 1975.
86. CIOCOI, Gheorghică, TICĂ, Șerban, Pr., DRANE, Amalia, VLAD, Diana Cristina, VOICU, Mihaela, *Ghidul mănăstirilor din Bucovina*, Editura Sofia, București, 2013.
87. CONSTANTINESCU, Radu, SFÂRLEA, Mircea, *Monumente religioase – Biserici și mănăstiri celebre din România*, Editura Editis, București, 1994.
88. CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului Român*, ediția a doua, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
89. COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, volumul I, Editura Muzicală, București, 1973.
90. COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, volumul III, București, 1975.
91. COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, volumul IV, Editura Muzicală, București, 1976.
92. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul I (A-C), Editura Muzicală, București, 1989.
93. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul II (COC-E), Editura Muzicală, București, 1999.
94. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul III (F-G), Editura Muzicală, București, 2000.
95. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul IV (H-J), Editura Muzicală, București, 2001.

96. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul V (K-M), Editura Muzicală, București, 2002.
97. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul VI (Max-Mus), Editura Muzicală, București, 2003.
98. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul VII (N-O-PIP), Editura Muzicală, București, 2004.
99. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul VIII (P-S), Editura Muzicală, București, 2005.
100. COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, volumul IX (Ș-Z), Editura Muzicală, București, 2006.
101. COSMA, Viorel, *Două milenii de muzică pe pământul României. Introducere în istoria muzicii românești*, Editura Ion Creangă, București, 1977.
102. COSMA, Viorel, *Muzicieni români. Lexicon*, Editura Muzicală a Uniunii compozitorilor, București, 1970.
103. CRĂCIUN, Corneliu, *Societăți academice din Bucovina I „Arboroasa” și „Junimea”*, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1997.
104. CURTUI, Gabriela-Iuliana, *De vorbă cu maestrul Ion Irimescu*, Editura muzeului de artă Ion Irimescu, Fălticeni, 2002.
105. DAN, Dimitrie, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912.
106. DICULESCU, Constantin C., *Din corespondențele Episcopului Melchisedec*, Tipografia cărților bisericești, București, 1909.
107. DJUVARA, Neagu, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 1999.
108. DOGARU, Ilie, *Istoricul Societății academice „Junimea” din Cernăuți*, București, 1930.
109. DOLINESCU, Elisabeta, *Mihail Gr. Poslușnicu – Viața și opera*, Editura Muzicală, București, 1984.
110. DRĂGUȚ, Vasile, *Pictura murală din Bucovina*, Editura Meridiane, București, 1982.
111. DUDAȘ, Florian, *Vechile tipărituri românești din bisericile Bihorului sec. XVI – XVII*, Editura Episcopiei Ortodoxe Oradea, 1979.
112. EDROIU, Nicolae, *Scrierea chirilică românească*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013.
113. EMANDI, E.I., CUCU, V., CEAUȘU, M. - *Ghid de oraș. Suceava*, Editura Sport Turism, București, 1989.
114. ERBICEANU, Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888.

115. GASSAUER, R., *Suceava muzicală de altă dată*, Editura reuniunii muzicale dramatice „Ciprian Porumbescu”, Suceava, 1938.
116. GAVRILĂ, Ioan, Pr., *Muzica bisericească în ținutul Vâlcii. Studiu monografic*, Editura Roza Vânturilor, București, 2010.
117. GHENEA, Cristian C., *Din trecutul culturii muzicale românești*, Editura Muzicală, București, 1965.
118. GHEORGHITĂ, Nicolae Alexandru, *Byzantine chant between Constantinople and The Danubian Principalities. Studies in Byzantine Musicology*, Editura Sofia, București, 2010.
119. GIULEANU, Victor, *Melodica Bizantină*, Editura Muzicală, București, 1981.
120. GIURESCU, Constantin C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, ediția a cincea revăzută și adăugită, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1946.
121. GIURESCU, Constantin C., *Istoria românilor II. De la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul*, partea întâi, ediția a patra revăzută și adăugită, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1943.
122. GORDON, Vasile, Preot lector dr., *Introducere în omiletică*, Editura Universității din București, 2001.
123. GRĂJDIAN, Vasile, Pr., *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000.
124. GRĂJDIAN, Vasile, Pr., *Oralitatea cântării bisericești din Ardeal*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2004.
125. GRĂMADĂ, Nicolai, *Toponimia minoră a Bucovinei*, volumul I, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de studii „Bucovina”, Editura Anima, 1996.
126. GRIGOROVITĂ, Mircea, *Din istoria culturii în Bucovina*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.
127. GRIGOROVITĂ, Mircea, *Învățămintul în nordul Bucovinei (1775-1944)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.
128. GRIGOROVITĂ, Mircea, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică*, ediție îngrijită de Satco, Emil, Suceava, 2005.
129. HARBUZARU, Mihail, Ierom., *Manuscrisele psaltice de la Mănăstirea Sinaia*, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2012.

130. HAUSLEITNER Mariana, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918 – 1944*, Verlag Oldenburg, München, 2001.
131. HITCHINS, Keith, *România, 1866-1947*, traducere din limba engleză de George Potra și Delia Răzdolescu, ediția a patra, Editura Humanitas, București, 2013.
132. HITCHINS, Keith, *Români, 1774-1866*, traducere din limba engleză de George Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 1998.
133. HREHOR, Constantin, *Silvestru Morariu Andrievici*, Academia Română Institutul „Bucovina”, Editura Timpul, Iași, 2009.
134. HREHOR, Constantin, *Silvestru Morariu Andrievici*, Editura Timpul, Iași, 2009.
135. HREHOR, Constantin, *Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici. Viața și opera*, teză de doctorat, Suceava, 2008.
136. IACOBESCU, Mihai, *Din istoria Bucovinei. Volumul I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*. Editura Academiei Române, București, 1993.
137. ILICA, Vasile, *Fântâna Albă – o mărturie de sânge. Istorie, amintiri, mărturie*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1999.
138. IONAȘCU, Stelian, Pr. lect. dr., *Teoria Muzicii Psaltice pentru Seminarile teologice și Școlile de cântăreți*, Editura Sofia, București, 2006.
139. IONESCU, Gheorghe C., *Lexicon al tuturor celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat de muzica de tradiție bizantină în România*, Editura Diogene, București, 1994.
140. IONESCU, Gheorghe C., *Muzica Bizantină în România. Dicționar cronologic*, Editura Sagittarius, București, 2003.
141. IONESCU, Marin, *Școala muzicală de la Putna. Manuscrisul nr. 56/544/576 de la Mănăstirea Putna: Antologhion*, ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Ciobanu, Gheorghe, Ionescu, Marin și Moisescu, Titus, Editura Muzicală, București, 1980.
142. IORGA, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928.
143. IORGA, Nicolae, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1978.
144. IORGA, Nicolae, *Mănăstirea Neamțului*, Neamț, 1912.
145. IORGA, Nicolae, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, 1938.
146. IORGA, Nicolae, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1908.
147. ISĂROIU, Ioan, *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină în Argeș, secolele XIX-XX*, Editura Universității, Pitești, 2004.

148. KOGĂLNICEANU, Mihail, *Cronici românești*, ediția a II-a, tom I, Imprimeria Națională, București, 1872.
149. LEU, Paul, *Ciprian Porumbescu, monografie*, Muzeul Suceava, 1972.
150. LEU, Paul, FOIT, Grigore, *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, Muzeul Județean Suceava, Suceava, 1971.
151. LUNGU, Radu, *Mănăstiri ortodoxe românești*, Editura Paideia, București, 2014.
152. MATEOS, Juan S.I., *Le Typicon de la Grande Église*, Ms. Saint-Croix, sec. X, Tome II. *Le Cycle des Fêtes Mobiles*, Orientalia Christiana Analecta 166, Roma, 1963.
153. METEȘ, Ștefan, *Domni și boieri din Țările române în orașul Cluj și românii din Cluj*, Tipografia Astra, Cluj, 1935.
154. MICLEA, Ioan, FLORESCU, Radu, *Dragomirna*, Editura Meridiane, București, 1976.
155. MITRIC, Olimpia, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, Editura Atos, București, 1998.
156. MITRIC, Olimpia, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, volumul II, Editura Junimea, Iași, 2007.
157. MOISESCU, Cristian, MUSICESCU, Ana Maria, ȘIRLI, Adriana, *Putna*, București, 1982.
158. MOISESCU, Titus, *Catalogul creației muzicale a lui Evstatie Protopsaltul Putnei*, Editura Muzicală, București, 1997.
159. MOISESCU, Titus, *Cântarea monodică bizantină pe teritoriul României. Prolegomene bizantine*, volumul II, Editura Muzicală, București, 2003, p. 29-34.
160. MOISESCU, Titus, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, Editura Muzicală, București, 1996, p. 127-148;
161. MOISESCU, Titus, *Prolegomene bizantine. Muzica bizantină în manuscrise și carte veche românească*, Editura Muzicală, București, 1985.
162. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Istoria Muzicii bisericești la români*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010.
163. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., NECULA, Nicolae, Pr. Prof. Dr., STANCIU, Vasile, Pr. Prof. Dr., BARBU-BUCUR, Sebastian, Arhid. Prof. Dr., *Dicționarul de muzică bisericească românească*, Editura Basilica, București, 2013.
164. MORARIU, Constantin, *Ciprian Porumbescu după moartea lui la 25 de ani*, Suceava, 1908.

165. MORARIU, Constantin, *Cursul vieții mele. Memorii*, ediție îngrijită, prefață, microbibliografie, glosar și note de Iacobescu, Mihai, Prof. Univ. Dr., Editura Hurmuzachi, Suceava, 1998.
166. MORARIU, Victor, PAVELESCU, Ștefan, *Istoricul reuniunii muzicale dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1903-1938)*, Tipografia Glasul Bucovinei, Suceava, 1939.
167. MORARU, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*. Volumul III, Tom. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.
168. MOȘTEANU, Marius, Pr., *Muzica bisericească în Dobrogea și la Dunărea de Jos de-a lungul veacurilor*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003.
169. MUSICESCU, Ana Maria, *Mănăstirea Sucevița*, Editura Meridiane, București, 1965.
170. MUSICESCU, Ana Maria, *Muzeul Mănăstirii Putna*, Editura Meridiane, București, 1967.
171. NEAGOE, Stelian, *Istoria Unirii Românilor*, Editura Diogene, București, 1993.
172. NECHITA, Costel-Mirel, *Cultura muzicală bisericească din Bucovina de-a lungul vremii până astăzi*, teză de doctorat în teologie, București, 2009.
173. NETEA, Vasile, *Putna, un izvor al conștiinței patriotice românești*, Pitești, 1966.
174. NICOLESCU, Corina, *Mănăstirea Slatina*, Editura Meridiane, București, 1966.
175. NISTOR, Ion, *Istoria Bisericii din Bucovina*, Editura Septentrion, Rădăuți, 2003.
176. NISTOR, Ion, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991.
177. NIȚULESCU, Petre, *Muzica românească de azi. Cartea Sindicatului artiștilor din România*, Editura Marvan, București, 1939.
178. NOROCEL, Epifanie, *Pagini din istoria veche la români*, Editura Episcopiei Buzăului, 1986.
179. NUȚESCU, Ștefan, Ierom., *Sfântul Munte Athos, Chilia Buna Vestire-Schitul Sfântul Dimitrie-Lacu*, Editura Evanghelistos, București.
180. ONCIUL, Dimitrie, *Din istoria Bucovinei*, Editura Universitas, Chișinău, 1992.
181. PANAITESCU, Petre P., *Istoria românilor*, Craiova, 1942, manual reeditat la Editura Didactică și Pedagogică, București, 1990.
182. PANAITESCU, Petre P., *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, volumul I, Editura Academiei, București, 1959.
183. PĂCURARIU, Mircea, Pr. Prof. Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Știința, Chișinău, 1993.

184. PĂCURARIU, Mircea, Pr. Prof. Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul I, ediția a doua, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
185. PĂCURARIU, Mircea, Pr. Prof. Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, București, 1981.
186. PĂCURARIU, Mircea, Pr. Prof. Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, ediția a doua, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.
187. PENNINGTON, Anne E., *Music in Medieval Moldavia-Muzica în Moldova medievală, secolul al XVI-lea*, ediție bilingvă, cu un eseu de D. Conomos, ediție îngrijită de Moiescu, Titus, traducere din limba engleză de Constantin Stih-Boos, Editura Muzicală, București, 1985.
188. PETRESCU, I.D., Pr., *Etudes de paleographie musicale byzantine*, volumul I, Editura Muzicală, București, 1967.
189. PETRESCU, I.D., Pr., *Etudes de paleographie musicale byzantine*, volumul II, Editura Muzicală, București, 1984.
190. PETRESCU, Ion D., *Condacul Nașterii Domnului, studiu de muzicologie comparată*, București, 1940.
191. PISCUPEȘCU, Ecaterina, *Literatura slavă din Principatele unite în veacul al XV-lea*, București, 1939.
192. PLĂMĂDEALĂ, Antonie, Mitropolit, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, ediția a doua, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.
193. POPESCU-VĂLCEA, G., *Anastasia Crimca*, București, 1972.
194. POPOVICI, Doru, *Muzica corală românească*, București, 1966.
195. POPOVICI, Doru, *Muzica românească contemporană*, Editura Albatros, București, 1970.
196. POSLUȘNICU, Mihail, *Istoria muzicii la români*, Editura Cartea Românească, București, 1928.
197. PROCOPCIUC, Valerian I., *Sucevița și Voievodeasa, două localități bucovinene*, Editura Septentrion, Rădăuți, 2009.
198. RELI, Simeon, Dr., *Reședința mitropolitană din Cernăuți (călăuză și istorie)*, Editura Mitropolia Bucovinei, Cernăuți, 1939.
199. RUSU, Liviu, *Eusebie Mandicevski, Opere alese*, Editura Muzicală, București, 1957.

200. RUSU, Liviu, *Muzica în Bucovina*, în Nițulescu, Petre, *Muzica românească de azi. Cartea Sindicatului artiștilor din România*, Editura Marvan, București, 1939.
201. SATCO, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, volumul II, Editura Princeps Edit, Suceava, 2004.
202. SATCO, Emil, *Muzica în Bucovina. Ghid*, Comitetul de Cultură și educație socialistă al Județului Suceava, Suceava, 1981.
203. SAVA, Iosif, VARTOLOMEI, Luminița, *Dicționar de muzică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
204. SAVA, Stela, *Cântările Octoihului vechi rusesc. Un manuscris cu neume al Mănăstirii de la Belaia Krinica*, Salzburg, Musikverlag Emil Katzwichler, 1984.
205. SECARĂ, Constantin, *Muzica bizantină, doxologie și înălțare spirituală*, Editura Muzicală, București, 2006.
206. SEVERIN, Constantin, *Imperiul Sacru. Mănăstiri și biserici din nordul Moldovei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.
207. SION, George, *Notițe despre Bucovina*, București, 1882.
208. STANCIU, Petru, Pr. Dr., *Cultura muzicală de tradiție bizantină în centrul Transilvaniei sec. XVIII-XIX*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010.
209. STANCIU, Vasile, Pr. Prof. Dr., *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996.
210. STANCIU, Vasile, Pr. Prof. Dr., *Muzica bisericească corală din Transilvania*, volumul I, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.
211. STĂNILOAE, Dumitru, Pr. Prof., *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, volumul I, ediția a III-a, EIBMBOR, București, 2003, p. 293.
212. ȘTREMBEL, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*, volumul I, București, 1978.
213. TURCZYNSKI, Emanuel, *Die Bukowina*. In: *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Galizien*, edit. de Isabel Röskau-Rydel, Berlin: Siedler Verlag, 1999, p. 149.
214. TURCZYNSKI, Emanuel, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 1993.
215. UNGUREANU, Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Editura Civitas, Chișinău, 2003.
216. URECHE, Grigore, COSTIN, Miron, NECULCE, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Garamond, București, 1991.

217. VALENCIUC, Dumitru, *Ierarhii Bucovinei*, Grupul editorial Mușatinii-Bucovina viitoare, Suceava, 2001.
218. VALENCIUC, Ioan Paul, *Contribuția bucovineană la Sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, 25 martie 1882*, Editura Septentrion, Rădăuți, 2009.
219. VANCEA, Zeno, *Creația muzicală românească. Secolele XIX-XX*, volumul I, Editura Muzicală, București, 1980.
220. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, volumul I, Editura Interprint, București, 1997.
221. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, volumul II, Editura Interprint, București, 1997.
222. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Pagini nescrise din istoria pedagogiei și culturii românești*, Editura didactică și pedagogică, București, 1995.
223. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Tezaurul muzical românesc din Muntele Athos*, volumul I, Editura Muzicală, București, 2007.
224. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Tezaurul muzical românesc din Muntele Athos*, volumul II, Editura Muzicală, București, 2008.
225. VERDEIL, Raina Palikarova, *La musique byzantine chez les bulgare et les russes*, Copenhagen, Elnar Munskgaard, Boston, Byzantine Institute, 1953.
226. VLASIE, Mihai, *Ghidul așezămintelor monahale ortodoxe din România*, Editura Sofia, București, 2003.
227. VOINESCU, Teodora, *Mănăstirea Dragomirna*, Editura Meridiane, București, 1967.
228. VOROBCHIEVICI, Isidor, *Manual de armonie muzicală*, Viena, 1869.
229. WAGNER, Rudolf, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler: ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina; Festgabe zu seinen 80. Geburtstag*. - Augsburg: Hofmann, 1991.
230. ZAMFIRESCU, Dan, *Paisianismul-un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Editura Roza Vânturilor, București, 1996.
231. ***Mitropolia Moldovei și Bucovinei, *Hristos în Moldova*, volumul I: *Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001*, Editura Trinitas, Iași, 2001.
232. ***Mitropolia Moldovei și Sucevei, *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.

III. Studii și articole

233. ALEXE, Ștefan, Pr. Conf. Dr., *1600 de ani de la moartea Sfântului Sava Gotul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XC (1972), nr. 5-6, p. 556-568.
234. BALAN, Teodor, *Procesul Arboreasei 1875-1878*, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1937.
235. BĂLAȘA, Dumitru, Pr., *Șase manuscrise psaltice ale lui Anton Pann*, în „Mitropolia Olteniei”, VII (1955), nr. 1-2, p. 78-89.
236. BĂLTUȚĂ, Mitrofan, Ierod., *Pastoralele date de Mitropolitul Veniamin Costachi în legătură cu viața monahală*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLIII (1967), nr. 1-2.
237. BÂRNEA, Ion, *Manuscrise psaltice din Eparhia Râmnicului*, în „Analele Universității din Craiova”, seria teologie, VIII (2003), nr. 11, p. 46-65.
238. BERAR, Gheorghe, *Unirea Bucovinei cu România în 1918*, în „Istoria Românilor”. *Mișcarea de eliberare națională 1848-1918. Documente istorice comentate*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1996, p. 100-109.
239. BOSTAN, Lora, *Contribuția Bisericii Ortodoxe la afirmarea spiritualității românești în nordul Bucovinei (sec. XVIII-XIX)*, în „Țara Fagilor”, Almanah Cultural-Literar XXI-XXII, 2012-2013, Societatea Culturală Arboreasa, Cernăuți, 2013.
240. BREAZUL, George, *Învățămintul muzical în Principatele Românești de la primele începuturi până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în „Anuarul Conservatorului Regal de Muzică și Artă Dramatică din București pe anul 1941-1942”, București, 1943, p. 6-8.
241. BRIE, Mihai Gavril, Pr., *Manuscrise psaltice din Transilvania în sec. XVII-XVIII*, în „Teologia”, VI (2002), nr. 3-4, Arad, p. 44-48.
242. BUCESCU, Florin, DĂNILĂ, Zamfira Irina, *Contribuția Mitropolitului Silvestru Morariu Andrievici la dezvoltarea cântării de strană în Bucovina*, comunicare științifică prezentată la a XIV-a Conferință Internațională de muzică bizantină, Sibiu, 5-9 septembrie, 2007.
243. BUCUR, Sebastian Barbu, *Manuscrise psaltice românești și bilingve în notație cucuzeliană în marile biblioteci din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIV (1976), nr. 9-12, p. 1005-1038.
244. BUCUR, Sebastian Barbu, *Un manuscris de proveniență românească la Mănăstirea Leimonos din Lesbos*, în „Muzica”, serie nouă, nr. 3, București, 1996, p. 93-106.

245. CATRINA, Constantin, *Însemnări pe marginea unui manuscris din epoca de românire a muzicii bizantine*, în „Studii și cercetări de istoria artei, Seria teatru-muzică-cinematografie”, tom XXXII, București, 1985, p. 93-96.
246. CATRINA, Constantin, *Un Irmologhion din prima jumătate a secolului al XIX – lea*, în „Muzica”, nr. 1, București, 1993, p. 113-124.
247. CATRINA, Constantin, *Un manuscris de muzică bizantină semnat de Ilie Fotino*, în „Acta Musicae Byzantinae”, volumul III, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 2001, p. 103-106.
248. CAZACU, Marius, Prof., *Structuri geodemografice în Bucovina imperială în „Țara Fagilor”*, Almanah Cultural-Literar XXIII-XXIV, 2014-2015, Societatea Culturală „Arboroasa”, Cernăuți, 2015, p. 27-33.
249. CHIRCEV, Elena, *Un manuscris anonim de muzică bizantină din colecția bibliotecii Conservatorului „Gheorghe Dima”*, în „Biblioteca și cercetarea”, volumul XIV, Biblioteca Academiei Române filiala Cluj, Cluj-Napoca, 1990, p. 131-139;
250. CHIRCEV, Elena, *Manuscrisul grec nr. 953 de la Biblioteca Academiei Române- investigații preliminare*, în „Acta Musicae Byzantinae”, Centrul de Studii Bizantine, Iași, volumul IV, nr. 1, 2002, p. 64-69;
251. CHIRCEV, Elena, *Aspecte ale prezenței semnelor cheironomice în manuscrisul nr. 953 de la B.A.R.*, în „Acta Musicae Byzantinae”, Centrul de Studii Bizantine, Iași, volumul V, nr. 1, 2003, p. 85-89;
252. CHIRCEV, Elena, *Relația text-diastrmatică-cheironomie în incipituri și cadențe ale Kekragariilor din douămanuscrite aparținând bibliotecilor clujene*, în „Acta Musicae Byzantinae”, Centrul de Studii Bizantine, Iași, volumul VII, 2004, p. 23-28;
253. CHIRCEV, Elena, *Palin și Leghe în cântările liturgice din manuscrisul oriental nr. 365 de la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca*, în „Acta Musicae Byzantinae”, Centrul de Studii Bizantine, Iași, volumul VIII, 2005, p. 128-132;
254. CHIRCEV, Elena, *Cântări ale stilului papadic în manuscrisul nr. 365 de la B.A.R. Cluj-Napoca*, în „Acta Musicae Byzantinae”, Centrul de Studii Bizantine, Iași, volumul IX, 2006, p. 100-105.
255. CIOBANU, Gheorghe și GHENEA, Cristian, *Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea*, în „Muzica”, XIV (1964), nr. 5-6, București.
256. CIOBANU, Gheorghe, *Aspecte ale culturii muzicale în epoca feudală. Câteva manuscrite bizantine*, în „Muzica”, XIV(1964), nr. 5-6, București, p. 57-69.

257. CIOBANU, Gheorghe, *Cultura muzicală bizantină pe teritoriul României până în secolul al XVIII-lea*, în „Studii de Etnomuzicologie și Bizantinologie”, volumul I, Editura Muzicală, București, 1974, p. 278-286.
258. CIOBANU, Gheorghe, *Muzica bisericească la români*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XC (1972), nr. 1-2, p. 162-195.
259. CIOBANU, Gheorghe, *Școala muzicală de la Putna*, în „Muzica”, XVI (1966), nr. 9, București, p. 14-20.
260. COJOCARU, Constantin C., *Daniil Vlahovici-episcop al Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, anul VII, 2/2000, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centrul de studii Bucovina, Rădăuți.
261. COSMA, Viorel, *Manuscrise muzicale românești în Biblioteca Conservatorului din București*, în „Studii de muzicologie”, nr. 5, București, 1969, p. 269-304.
262. COVALCIUC, Dumitru, *Consemnațiile din 1784 și 1785 ale clerului bucovinean în „Țara Fagilor”*, Almanah Cultural-Literar XXI-XXII, 2012-2013, Societatea Culturală „Arboroasa”, Cernăuți, 2013, p. 18-40.
263. CRAINICU, Constantin, *Cântărețul bisericesc Constantin Milici*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLVIII (1972), nr. 1-2, p. 126-127.
264. DELCEA, Alexandru, *Un veac de la nașterea marelui muzician Eusebie Mandicevschi*, în „Glasul Bisericii”, XVI (1957), nr. 6-7, p. 442-445.
265. DIACONESCU, Emil, *Mănăstirea Dragomirna. Un minunat monument arhitectonic*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXII (1957), nr. 8-9.
266. DOBRE, Vasile Sorin, Pr., *Un manuscris de muzică psaltică din colecția Bibliotecii Academiei de Muzică Gheorghe Dima din Cluj-Napoca*, în „Revista Teologică”, VII (1997), nr. 1, p. 111-115.
267. GHENEA, Cristian, *Creația muzicală în veacurile trecute* în „Muzica”, XIV (1964), nr. 5-6, București.
268. GRĂJDIAN, Vasile, Pr., *Caracterul doxologic al cântării bisericești*, în volumul Pr. Vasile Grăjdian, *Cântarea ca teologie. Studii și articole de teologie a cântării bisericești*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 1998, p. 9-17.
269. GRĂMADĂ, Nicolai, *Sătenii și stăpânii în Bucovina, între 1775-1848*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1934.
270. HREHOR, Constantin, *Silvestru Morariu Andrievici – contribuții la emanciparea Bucovinei prin cultură*, în „Analele Bucovinei”, anul XIII, 2/2006, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centrul de studii Bucovina, Rădăuți.

271. IACOBESCU, Mihai, *Personalități ale Bucovinei. Dr. Silvestru Morariu Andrievici (1818-1895)*, în „Codrii Cosminului”, nr. 1 (11), serie nouă, Fundația culturală a Bucovinei, Suceava, 1995, p. 150-153.
272. ILIESCU, Victor, *Eusebie Mandicevschi (1857-1929)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXIII (1957), nr. 10-12, p. 906-911.
273. IONESCU, Gheorghe C., *Contribuții pe marginea unui manuscris de muzică psaltică tradițională: BAR ms. gr. 9071*, în „Studii și cercetări de istoria artei, Seria teatru-muzică-cinematografie”, tom XLII, București, 1995, p. 3-16.
274. IONESCU, Gheorghe C., *Ioan Cartu - omul și opera*, în „Studii de muzicologie”, volumul XIX, Editura Muzicală, București, 1985, p. 237-261.
275. IORGA, Nicolae, *Doamna lui Ieremia Vodă*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tom XXXII, București, 1910.
276. IONESCU, Marin, *Un catalog al manuscriselor muzicale de la Putna*, în „Muzica”, nr. 3, București, 1992, p. 113-129. Lucrare alcătuită în colaborare cu Moisescu, Titus.
277. IOVAN, Ioan, Arhid., *Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVI (1960), nr. 9-12, p. 602-614.
278. ISĂROIU, Ioan, Pr., *Un prețios manuscris psaltic din Mănăstirea Clocociov-Slatina*, în „Glasul Bisericii”, LVI (2000), nr. 5-8, p.182-197.
279. JURAVLE, Vasile, *Muzica religioasă din Bucovina în secolele XVIII-XIX*, în „Analele Bucovinei”, Anul VII, 2/2000, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centrul de studii „Bucovina”, Rădăuți.
280. LEU, Paul, *Documente și mărturii despre Ciprian Porumbescu*, în „Cronica”, VI (1971), nr. 3.
281. MĂLINAȘ, Ioan Marin, Arhim. Dr., *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780), a împăraților Iosif al II-lea (1780-1790) și Leopold al II-lea (1790-1792)*, teză de doctorat în teologie, Viena 1984 (în românește Oradea, 1994).
282. MĂNESCU, Vasile, *Masacrul de la Fântâna Albă*, în „Monitorul de Neamț”, 4 aprilie, 2006.
283. MELCHISEDEC, Episcopul, *Memoriu pentru cântările bisericesti în România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1/1882, p. 11-47.
284. MIHAELA, Moroșan, (Monahia Maria), *Manuscrise psaltice din Bucovina*, Lucrare de diplomă, București, 2010.

285. MOISESCU, Titus, *Anciens manuscrits musicaux roumains: le manuscrit B 283, Bilioteque de Academie Roumaine*, în „Revue Roumaine de Histoire de Art, Serie Theatre-musique-cinema”, tome XXV, Bucharest, 1988.
286. MOISESCU, Titus, *Creația muzicală românească de tradiție bizantină din secolele XV-XVI, I. Evstatie Protopsaltul Putnei*, în „Studii și cercetări de istoria artei, Seria teatru-muzică-cinematografie”, tom XXXVIII, București, 1991.
287. MOISESCU, Titus, *Creația muzicală românească de tradiție bizantină din secolele XV-XVI, I. Evstatie Protopsaltul Putnei*, în „Studii și cercetări de istoria artei, Seria teatru-muzică-cinematografie”, tom XXXVIII, București, 1991, p. 15-40;
288. MOISESCU, Titus, *Gramatică de muzică bizantină I.Vaticanus Barberimus graecus 300 (secolul XV)*, în „Studii și cercetări de istoria artei, Seria teatru-muzică-cinematografie”, tom XXXX, Editura Academiei Române, București, 1993.
289. MOISESCU, Titus, IONESCU, Marin, *Un catalog al manuscriselor muzicale de la Putna*, în „Muzica”, III (1992), nr. 3, p. 113-129.
290. MOISESCU, Titus, *La musica bizantina nel medioevalo romeno*, în „Danubio”, Trieste, volumul IV, 1994.
291. MOISESCU, Titus, *Muzica bizantină în evul mediu românesc*, în „Muzica”, VI (1993), serie nouă, nr. 2, București.
292. MOISESCU, Titus, *Putna centru de cultură muzicală medievală românească*, în „Studii de muzicologie”, volumul XVII, Editura Muzicală, București, 1983, p. 185-198.
293. MOISESCU, Titus, *Un ancien manuscrit musical de la Putna:Ms.816/S*, în „Revue Roumaine de Histoire de Art, Serie Theatre-musique-cinema”, tome XXVII, Bucharest, 1990, p. 3-40.
294. MOISESCU, Titus, *Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, C (1982), nr. 7-8, p. 682-691.
295. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Afirmarea muzicii românești în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza(1859-1866)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CIX (1991), nr. 4-6, p. 127-128.
296. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Cântarea corală în Biserica Ortodoxă Română de la pătrunderea ei în cultul divin până la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în „Studii Teologice”, XIX (1967), nr. 7-8, p. 504-505.
297. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Compozitorul Ciprian Porumbescu, la 100 de ani de la moartea sa*, în „Studii Teologice”, XXXV (1983), nr. 7-8, p. 586-596.

298. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română, manuscrise muzicale vechi bizantine grecești, românești și româno-grecești*, teză de doctorat în Teologie, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCII (1974), nr. 1-2, p. 131-280.
299. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Macarie Ieromonahul (1770-1836), traducător, compozitor, copist, tipograf*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CVIII (1990), nr. 1-2, p. 116-136.
300. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Manuscrise muzicale vechi bizantine din România*, în „Mitropolia Olteniei”, XXII (1971), nr. 9-10, p. 759-769.
301. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea (II)*, în „Glasul Bisericii”, XLII (1983), nr. 9-12, p. 594-624.
302. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea (I)*, în „Glasul Bisericii”, XLI (1982), nr. 11-12, p. 883-915.
303. MOLDOVEANU, Nicu, Pr. Prof. Dr., *Muzica în Moldova secolului al XVI-lea. Mărturii noi*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCVII (1979), nr. 9-12, p. 1193-1222.
304. MORARIU, Leca, *La semicentenarul Armoniei*, în „Făt-Frumos”, VI (1931), nr. 2.
305. MUNTEANU, Viorel, DĂNILĂ, Irina Zamfira, *Repere sintetice. Școala muzicală de la Mănăstirea Putna-Suceava*, în „Catalogul de muzică sacră din Moldova” – secolele XI-XX, volumul I, Editura Artes, Iași, 2010, p. 25-49.
306. NEACȘU, Gheorghe, Pr., *Manuscrise copiate de protopsalți și muzicieni din Fondul Direcției Județene Vâlcea a Arhivelor Naționale*, în „Glasul Bisericii”, LXV (2006), nr. 5-8, p. 381-420.
307. NICULICĂ, Alis, *Aspecte ale activității corale românești din Bucovina*, în „Analele Bucovinei”, Anul IX, 1/2002, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centru de studii „Bucovina”, Rădăuți.
308. NEGURĂ Ion, *Societatea pentru cultura și literatură română din Bucovina*, în „Anuarul Muzeului județean Suceava”, 2/1977, p. 181-190.
309. OCNEANU, Gabriela, *Al XII-lea manuscris din Școala de la Putna-manuscrisul de la Lvov*, în „Acta Musicae Byzantinae”, volumul VIII, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 2005, p. 80-91.
310. OCNEANU, Gabriela, *Apartenența manuscrisului 1060 de la Lvov la Școala de la Putna*, în „Artes”, volumul 5, Editura Artes, Iași, 2005, p. 27-43.
311. OCNEANU, Gabriela, *Gramatica Manuscrisului Bizantin I 19 de la BCU Iași*, în „Byzantion”, II (1996), Iași, p. 77-102.

312. OCNEANU, Gabriela, Prof. Univ. Dr., *Al XII-lea manuscris din Școala de la Putna-manuscrisul de la Lvov*, în „Acta Muzicae Byzantinae” volumul VIII, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 2005, p. 80-91.
313. OCNEANU, Gabriela, *Propedia unui manuscris bizantin din Iași. Considerații preliminare*, în „Byzantion”, I (1995), Iași, p. 57-67.
314. OCNEANU, Traian, *The School of Medieval Chant at the Monastery of Putna. Current State of Romanian Research*, în „Acta Muzicae Bizantinae”, volumul VIII, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 2005.
315. ONCIUL, Isidor, *Ceva despre demersul și dezvoltământul culturii teologice și clericale în Bucovina*, în „Candela”, Cernăuți, 1890, p. 54-62.
316. ONCIUL, Isidor, *Din istoria învățământului teologic din Moldova de Nord. Școala duhovnicească de la Putna*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVII (1961), nr. 1-2.
317. PANȚIRU, Grigore, Arhid., *Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVII (1969), nr. 11-12, p. 1257-1264.
318. PANȚIRU, Grigore, Arhid., *Școala muzicală de la Putna. 1. Manuscrise muzicale neidentificate. 2. Un vechi imn despre Ioan cel Nou de la Suceava*, în „Studii de muzicologie”, volumul I, Editura Muzicală, București, 1970, p. 29-67.
319. PANȚIRU, Grigore, Arhid., *Un manuscris de vârstă milenară*, în „Muzica”, XVII (1967), nr. 3, p. 20-25.
320. PASCALIUC, Elena Cristus, *Societatea Culturală “Armonia” (1881-1944)*, în „Analele Bucovinei”, Anul X, 2/2003, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centru de studii „Bucovina”, Rădăuți, p. 421-426.
321. PAUL, Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVIII (1962), nr. 5-6, p. 409-417.
322. PAVA, R., *Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna*, în „Studii și materiale de istorie medie”, volumul V, București, 1962, p. 335-347.
323. PAVELESCU, Ștefan, *Un compozitor uitat: Dionisie Para*, în „Anuarul Reuniunii muzical-dramatice Ciprian Porumbescu Suceava” pe anul administrativ 1938/39, Suceava, Editura Reuniunii, 1939.
324. PENNINGTON, Anne E., *Music in Sixteenth-Century Moldavia: New Evidence*, în „Oxford Slavonic Papers”, New Series, nr. XI, Oxford, 1978, p. 64-83.
325. PETRESCU, I.D., Pr., *Manuscripte psaltice grecești din veacul al XIII – lea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LII (1934), nr. 3-4, p. 180-188.

326. POPESCU, Ioan G., Diac. Drd., *Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Română de la începuturi până în secolul al XVIII inclusiv*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 1027-1261.
327. POPESCU, Nicolae M., Diac. Dr., *Știri noi despre Macarie Ieromonahul, dascălul de cântări și directorul tipografiei din mănăstirea Căldărușani*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXXIX (1916), nr. 10, p. 1107-1109.
328. POPESCU-SPINENI, Marin, *Harta Bucovinei din anul 1774*, în „Revista Istorică Română”, volumul XI-XII, București, 1943.
329. PURICI, Ștefan, *Colonizări și imigrări în Bucovina între anii 1775-1848*, în „Analele Bucovinei”, anul II, 2/1995, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centrul de studii Bucovina, Rădăuți, p. 357.
330. REZUȘ, Petru, *Anii de studenție ai lui Ciprian Porumbescu. Contribuții biografice*, în „Glasul Bisericii”, XXIX (1970), nr. 1-2, p. 106.
331. RUSU, Liviu, *Eusebie Mandicevschi, un maestru al muzicii corale*, în „Eusebie Mandicevschi. Opere alese”, ediție îngrijită de Liviu Rusu, Editura Muzicală, București, 1957, p. 3-15.
332. SAVA, Stela, *Manuscrise cu vechi neume rusești din BAR*, în „Musik des Ostens”, nr. 6, Kassel, 1971.
333. SCARLAT, Porcescu, *Mănăstirea Dragomirna*, în volumul „Monumente Istorice Bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.
334. SIBIESCU, Vasile, Pr., *Sfântul Sava Gotul. La 1600 de ani de la mucenicia sa*, în „Glasul Bisericii”, XXXI (1972), nr. 3-4, p. 335-388.
335. SIMEDREA, Tit, *Filotei Monahul de la Cozia*, în „Mitropolia Olteniei”, VI (1954), nr. 1-2, p. 20-35.
336. SMOCHINĂ, Nicolae, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea, „Pravila Sfinților Părinți după învățătura lui Vasile cel Mare”, întocmită de ritorul și scolasticul Lucaci, în 1581*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIII (1963), nr. 11-12.
337. SPINEI, Marcel, Prof. Dr., *Manuscrise muzicale psaltice bizantine și de tradiție bizantină din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CXXVIII (2005), nr. 4-6, p. 264-429.
338. SPINEI, Marcel, Prof. Dr., *Manuscrise muzicale psaltice bizantine și de tradiție bizantină din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CXXIII (2005), nr. 7-12, p. 340-429.

339. STAN, Simina Octavia, *Silvestru Morariu Andrievici, slujitorul și apărătorul caracterului românesc al Bisericii Ortodoxe din Bucovina*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, 1/2005, Editura Academiei Române, filiala Iași, Centrul de studii Bucovina, Rădăuți.
340. STANCIU, Vasile, Pr. Prof. Dr., *Manuscrise și personalități muzicale din Transilvania (sec. XVII-XVIII)*, în „Studia Universitatis Babeș – Bolyai”, Teologia Ortodoxă, nr. 1-2, Cluj-Napoca, 1996, p. 53-65.
341. ȘERBĂNESCU, Nicolae, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVII (1969), nr. 9-10.
342. TIMUȘ, Gherasim, *Epistola Bisericii Goției*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XIV(1890-1891).
343. TREBICI, Vladimir, Acad., *Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875-1940) și importanța ei ecumenică*, în volumul „Autocefalie, Patriarhie, Slujire sfântă. Momente aniversare în Biserica Ortodoxă Română”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, București, 1995.
344. UNGUREANU, Constantin, *Populația Bucovinei în preajma anexării ei de către Austria*, în „Țara Fagilor”, Almanah Cultural-Literar V, 1996, Societatea Culturală „Arboroasa”, Cernăuți, 1996.
345. VALENCIUC, Dumitru, *Câteva precizări privind familia mitropolitului Silvestru Morariu Andrievici*, în „Arhiva Genealogică”, V, nr. 1-2, Editura Academiei Române, Iași, 1998.
346. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Activitatea muzicală a lui Macarie Ieromonahul la Mănăstirea Neamț*, în „Byzantion Romanicon” - revista de arte bizantine a Academiei de Arte George Enescu din Iași, volumul III, Iași, 1997, p. 26-48.
347. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreției Sfântului Paisie Velicicovski cel Mare*, în „Teologie și Viață”, serie nouă, IV (1994), nr. 11-12, p. 84-102.
348. VASILE, Vasile, Prof. Univ. Dr., *Manuscrise muzicale românești din Biblioteca Mănăstirii Neamț*, în „Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Moldova – secolele XI-XX”, volumul II, Editura Artes, Iași, 2010, p. 71-174;
349. VICOVEANU, Ioan, *60 de ani de la moartea compozitorului Gheorghe Mandicevski*, în „Muzica”, XVIII (1968), nr. 1.
350. VICOVEANU, Ioan, *Preotul profesor Isidor Vorobchievici*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVI (1960), nr. 9-12.

351. VICOVEANU, Ioan, *Profesorul Gheorghe V. Mandicevschi (1870-1907)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLIV(1968), nr. 1-2, p. 90-91.
352. VICOVEANU, Ioan, *Un iscusit cântăreț bisericesc de altădată, Arhidiacon Mihai Ursuleac 1863-1928*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLII (1966), nr. 5-6.
353. ZAVULOVICI, Alexandru, *Tudor Flondor (1862-1908)*, în „Făt Frumos”, III, 1928.
354. ZUGRAV, Ioan, *Biserica Sfântul Ilie de lângă Suceava*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLV (1969), nr. 10-12.
355. ****Statutul Academiei Ortodoxe* în „Candela”, IV, nr. 1/1885, p. 36-45.